

הרב דניאל (דן) רבינוביץ

שני ספרים זהים ממחברים שונים

(תגובה)

בגליון שעבר (מו) עמ' ריג הביא הרב גדלי' אבערלאנדער את מכתבו של הרב אופמאן מאוסטרליה לברר את זהותו של מחבר 'מקורי מנהגים'. כפי שהתבאר שם הרי הבעי' היא שקיימים שני ספרים בעלי שם ותוכן זהה ממש שנדפסו בהפרש של כמה שנים והם ממחברים שונים ויש אפוא לברר מי הוא המחבר האמיתי ומי הוא המעתיק.

לפני שאברר את זהותו האמיתית של המחבר יש להקדים בקצרה את הנאמר עד כה (ראה ב'אור ישראל' שם מה שהאריך בזה הרב אופמן) אודות פענוח זהות המחבר. המהדורה הראשונה של הספר הופיעה ונדפסה בברלין בשנת תר"ו (1846) כאשר שם המחבר שהתנוסס על השער הוא הרב אברהם לוינסאהן (תקס"ה-תרכ"ו). המהדורה ההיא כללה מאה שאלות והסברים על מנהגים שונים. ואז בשנת תר"א הוציא הרב יוסף פינקלשטיין מהדורה חלקית של אותו ספר ממש עם אותו שם ובאותו תוכן אך במקום המאה שאלות של מהדורת לוינסאהן הופיעו שם רק ארבעים ואחת מן השאלות עם ביאוריהן. מיד עם הופעתו נטען שהרב פינקלשטיין הוא שהעתיק חיבורו של לוינסאהן. החשבון הוא פשוט ביותר ואינו צריך לפנים, שהרי מהדורתו השלימה של הרב לוינסאהן כבר הופיעה בדפוס שנים מספר טרם הופעת מהדורת הרב פינקלשטיין. לכאורה המסקנה ברורה: הרב פינקלשטיין הדפיס את ספרו של הרב לוינסאהן על שמו.

אך מתברר שאין הדבר פשוט כלל ועיקר. ההוכחות על גניבה ספרותית בכתב עת אשכנזי לא הכריעו הדבר סופי והוויכוח רק התחיל. אחיו של הרב אברהם לוינסאהן, הרב יהודה ליב לוינסאהן שהי' רב בשטוקהולם, אחרי שהוא ראה את שמו של הרב פינקלשטיין מוזכר בכתב עת המגיד לענין אחר, הצביע שוב על העובדה שהרב פינקלשטיין העתיק את ספרו של אחיו והדפיסו על שמו, והזכיר שם שבסופו של דבר נידון הדבר בבית משפט שהחליטו שהרב פינקלשטיין הוא שהעתיק את הספר מהרב לוינסאהן. ולמרות הפסק של בית המשפט שלח הרב פינקלשטיין שליחים במקומו שהצהירו בשבועה שהוא הי' המחבר המקורי של הספר.

האשמות והתגובות

אחרי שהרב י"ל לוינסאהן העלה את החשדות ואת סיפור המשפט בכתב עת 'המגיד', שלח הרב פינקלשטיין מכתב ל'המגיד' ושם קובע ומצהיר שהוא אכן המחבר המקורי ודוקא הרב לוינסאהן העתיק ממנו את הספר. אך כיצד הדבר מתאים לעובדות הפשוטות? על כך כותב שמעשה שהי' כך הי'. הרב פינקלשטיין טען שהוא נסע ברחבי גרמניה והתאכסן ללילה אחד בבית הרב לוינסאהן ואז בהודמנות ההיא הראה לו את חיבורו, 'מקורי מנהגים', בכת"י. הרב לוינסאהן התפעל מאד מן הספר ואף הציע לו שהוא ידפיס את הספר על חשבונו, ולפי דברי הרב פינקלשטיין, אף עשה לעצמו הרב

לוינסאהן העתק מן כתב-היד ואז הזדרו והדפיסו לפני שהספיק המחבר המקורי (קרי: הרב פינקלשטיין) להדפיסו. רי"ל לוינסאהן הגיב על דברי פינקלשטיין בפרוטרוט. הוא טען שגירסת פינקלשטיין אינו נכון כלל ושוב העלה את ההצעה שהרב פינקלשטיין יסכים לאמת את גירסתו לפני בית משפט. אך הדבר מעולם לא קרה. זהו פחות או יותר תמצית הוויכוח בנושא.

לפי האמור הרי יתכן אכן שהרב פינקלשטיין הוא המחבר למרות שהרב לוינסאהן הדפיסו לפניו שכן העתיק המדפיס הראשון את הספר מהמחבר האמיתי בעת שהותו בברלין. ואכן כמה וכמה באו להגן מתוך כך על הרב פינקלשטיין. כפי שראינו ב'אור ישראל' גליון העבר במאמר מהרב אופמן, וכן בעיתון 'דער איד' מאמרו של ר' צבי אפרים באב"ד שכתבו מאמרי הגנה עליו שהם בעצם חזרה על הטענות שכבר נדפסו בכתבי עת הקודמים ובתוספות הטענה שמכיון שהרב לוינסאהן הי' מזוהה עם המשכילים ואילו הרב פינקלשטיין רב הונגרי מכובד לפיכך מסתבר שהוא אכן המחבר המקורי.

לדעתי נראה שניתן להוכיח מי הוא הי' המחבר האמיתי וכל זאת תוך כדי התעמקות ובירור בדבר ההתנצלות של הרב פינקלשטיין בכתב-עת המגיד ומתוך דבריו עצמו יתברר שהרב פינקלשטיין הוא הי' המעתיק ואילו הרב לוינסאהן הי' אכן המחבר המקורי.

הרב פינקלשטיין (ב'המגיד' 1863 כה אלול מספר 36 עמ' 283) בהתנצלותו כותב כך: "ובעת היותי במסעי בק"ק פראג חברתי ספר רביד הזהב על שחיתות ובידיקות הריאה עליו ענדו זר חן וכבוד הרבה מגאוני וחכמי הדור במדינות בעהמין ועל ראשם הגאון המפורסם [שלמה] יהודה לי רפאפורט נ"י ומגודל חשיבות הספר שטו העם ולקטו לכן ספו וגם תמו וכבכורה בטרם קיץ יבלענה נדפס בפעם שנית ביתר שאת. אחרי זאת הדפסתי ספר אחד "צפנת פענח" על טריפות הריאה... יש לי על זה הסכמות יותר משלשים רבנים גדולי הדור...".

ואח"כ מספר אודות הספר מקורי מנהגים והשתלשלות הדברים:

"בעת מסעי בארץ דייטשלאנד למכור את ספרי הייתי על לינת לילה אחת במחיצות אחיו המנוח [הרב לוינסאהן] אשר הי' אז ש"ץ ומ"ץ בעיר פאשקרעצעס בפרייסיש שלעזיען וכאשר הראיתי לו ספרי אשר חנני ד' והצעתי לפניו ג"כ ספרי 'מקורי מנהגים' בכתב ידי ממש אשר חברתי עוד בשנת 1883...".

בירור האמת באמצעות בדיקת תאריכים

מעתה, בכדי לברר מי צודק עלינו להתבונן בסיפורו לראות האם התאריכים מתאימים. עלינו לברר כאשר כתב: "בעת מסעי... למכור את ספרי" – איזה ספרים מכר ואימתי? על פי דבריו עצמו לעיל הדפיס הרב פינקלשטיין עוד שלשה ספרים מלבד ה'מקורי מנהגים'. כפי שהובא לעיל הרי כתב שני הספרים 'רביד הזהב' ו'צפנת פענח' ובנוסף לכך הדפיס גם ספרו של חותנו 'פרי צדיק'. ה'פרי צדיק' הדפיס בשנת תקצ"ט ואחר כך הדפיס גם שתי מהדורות של ספרו 'רביד הזהב' (ומאז טרם נדפס הספר שוב), ולאור דבריו ב'המגיד' שהובא ממנו לעיל, הרי הדפיס את ה'צפנת פענח' אחרי שהדפיס את ספר 'רביד הזהב' בפעם השנייה, כך שספר 'צפנת פענח' הינו ספר האחרון שהדפיס (עד להדפסת ה'מקורי מנהגים').

מבדיקת תאריכי הדפסת שתי מהדורות 'רביד הזהב' עולה לכאורה שהמהדורה הראשונה נדפסה באופן בשנת תר"ה, והשניה בפראג בשנת תר"ו. אולם על כרחנו לומר שתאריך הדפסת מהדורה ראשונה אינו מדויק כלל, שכן לפי דברי הרב פינקלשטיין קיבל הסכמת הרב שי"ר על ספרו דפוס ראשון שחיבר בפראג, כלשונו: "ובעת היותי במסעי בק"ק פראג חברתי ספר "רביד הזהב" על שחיטות ובדיקות הריאה עליו ענדו זר חן וכבוד הרבה מגאוני וחכמי הדור במדינות בעהמין ועל ראשם הגאון המפורסם [שלמה] יהודה לי רפאפורט נ"י", והמעין בתאריך הסכמתו שנדפסה רק בדפוס פראג תר"ו, יגלה שתאריך ההסכמה היא ו' אב תר"ו, נמצא לפי זה, שלמעשה לא יתכן שהדפיס אף אחד מספריו 'רביד הזהב' לפני חודש אב תר"ו! ומכיון שכך מוכרח גם לקבוע, שבעצם גם ספר 'צפנת פענח' לא נדפס לפני שנת תר"ו שהרי כאמור ה'צפנת פענח' הדפיס רק אחרי הדפסת ספריו 'רביד הזהב'.

נחזור אפוא לדברי הרב פינקלשטיין שכותב, שנסע לגרמניה למען מכירת "ספרי", לאיזה ספר בדיוק הכוונה? הרי פשוט שאין הכוונה לספר חותנו 'פרי צדיק' שבוודאי לא הי' מכנה אותו כספרי, אלא ברור לחלוטין שהכוונה היא אך ורק לספריו 'רביד הזהב'. ולפי מי שביררנו אימתי נדפסה לפועל המהדורה הראשונה של רביד הזהב? לא מוקדם משלהי שנת תר"ו, וא"כ בהכרח שמסעו לגרמניה לא התרחש מוקדם משלהי שנת תר"ו. מעתה כאשר מעיינים בהקדמת הרב לוינסאהן לספר 'מקורי המנהגים' מהדורתו אנו רואים תאריך חתימתו מט"ז כסליו תרו, דהיינו לפחות כעשר חדשים טרם נדפס המהדורה הראשונה של ספרו 'רביד הזהב'! ובאותו זמן לא נסע הרב פינקלשטיין לגרמניה למכור ספרים כלל ועיקר!

הרי מתברר באופן חד משמעי שדברי הרב פינקלשטיין אינם תואמים למציאות וממילא עלינו להסיק שהרב פינקלשטיין אכן העתיק ספרו מספרו השלם של הרב לוינסאהן.

נקודה אחרת שיש להעיר עליה. כאמור, הרי במהדורת לוינסאהן מצויה מאה פרקים בספר ואילו במהדורת פינקלשטיין הי' רק ארבעים פרקים, ומעתה כאשר אנו מעיינים בסוף הספר במהדורת לוינסאהן הוא מסיים כיאה בפוסק שבפרשת תולדות (בראשית כו, יב) "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'", פסוק בזה מתאים וטבעי ביותר לספר שיש לו "מאה שערים" דהיינו מאה פרקים. אך כנגד זה הרב פינקלשטיין שרק הדפיס ארבעים ואחד מצא לפתע דוקא פסוק זה המדבר ממאה שערים ושינה אותו להתאימו למ"א שערים! הדבר בלתי מסתבר.

1. יש סיבה נוספת שאנו חייבים לומר שהספר 'צפנת פענח' נדפס אחרי הדפסת שתי המהדורות של ספרו 'רביד הזהב' ואחרי שנת תר"ו למרות שלפי התאריך זה נדפס מוקדם יותר. לפי התאריך שעל השער הספר מופיעה שנת ההדפסה: תר"ו, אך מכיון שהתברר שהמהדורה תר"ו של רביד הזהב לא נדפסה לפועל בשנת תר"ו אלא מאוחר יותר, הרי בהכרח שגם ה'צפנת פענח' נדפס אחרי שנת תר"ו, שכן ב'רביד הזהב' שעל שערו מתנוסס שנת ההדפסה תר"ו, מופיע גם שיש למחבר הסכמות נוספות שתתפרסמנה בספר הבא, 'צפנת פענח' (ואכן התפרסמו למעשה בספר הנ"ל), ומכיון שהתברר שה'רביד הזהב' נדפס אחרי שנת תר"ו הרי ממילא שגם ה'צפנת פענח' נדפס אחרי שנת תר"ו חרף העובדה שבדף השער נכתב שזה נדפס בשנת תר"ו.